

Dr hab. Prof. Julia Iwaszko / *Yuliia ivashko*
Kijowski Narodowy Uniwersytet Budownictwa i Architektury
Al. Sił Powietrznych, 31, 036680, Kijów, tel. +380442415564

RECENZJA

Pracy doktorskiej Pani mgr Aleksandry Cieśliczkiej pt.: *„Między pięknem a użytecznością. Wpływ czynników artystycznych i pozaartystycznych na kształtowanie się japońskiego rzemiosła i designu od okresu Meiji do czasów współczesnych”*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Anety Pawłowskiej, prof. UŁ.

Podstawa opracowania

1. Zlecenie Komisji ds. Stopni Naukowych w dyscyplinach nauki o kulturze i religii oraz nauki o sztuce art. 187 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r.
2. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 nr 1669)
3. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20.07.2018 r. (Dz. U. 2018 nr 1668 z późn. zm).
3. Praca doktorska: Aleksandra Cieśliczka pt.: *„Między pięknem a użytecznością. Wpływ czynników artystycznych i pozaartystycznych na kształtowanie się japońskiego rzemiosła i designu od okresu Meiji do czasów współczesnych”* Łódź 2026

Opis formalny pracy doktorskiej

Opis formalny pracy doktorskiej — wersja po redakcji

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska została przygotowana w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Łódzkiego. Jak wskazuje Autorka, „niniejszy tekst stanowi próbę zestawienia oraz usystematyzowania dostępnej wiedzy. Połączenie refleksji teoretycznych z analizą praktyk kuratorskich i muzealnych – w szczególności sposobów prezentacji japońskiego rzemiosła i designu – umożliwia uzyskanie wielowymiarowego obrazu przemian zachodzących w obrębie tej dziedziny” [s. 5].

W tym celu Autorka sformułowała następujące pytania badawcze:

Jakie czynniki artystyczne, społeczne, ekonomiczne i polityczne wpłynęły na ewolucję japońskiego rzemiosła i designu od okresu Meiji po czasy współczesne?

W jaki sposób tradycje japońskiego rękodzieła – zwłaszcza ceramiki – ukształtowały współczesne rozumienie japońskiego wzornictwa i jego tożsamość kulturową?

Jak zmieniało się postrzeganie relacji między sztuką a rzemiosłem w japońskiej estetyce?

Jakie narracje kulturowe i estetyczne dominują w sposobach prezentacji japońskiego rzemiosła i designu na wystawach krajowych i międzynarodowych?

Czy i w jaki sposób zachodnie interpretacje japońskiej estetyki wpłynęły na globalny wizerunek Japonii jako kraju o wyjątkowym dziedzictwie kulturowym i artystycznym? [s. 10].

Na szczególne podkreślenie zasługuje rozbudowana baza źródłowa oraz bogaty materiał ilustracyjny wykorzystany w pracy. Znaczna część materiałów – zarówno bibliograficznych, jak i dokumentacyjnych – została pozyskana podczas licznych kwerend naukowych i muzealnych realizowanych przez Autorkę. W ramach badań odwiedziła ona m.in. bibliotekę Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie, Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie, Sainsbury Institute for the Study of Japanese Arts and Cultures w Norwich, a także Det Kongelige Bibliotek i Designmuseum Danmark w Kopenhadze. Szczególnie cennym elementem procesu badawczego były wyjazdy studyjne do Tokio, Kioto i Osaki¹, podczas których Autorka mogła nie tylko zgromadzić materiał fotograficzny i przeanalizować ekspozycje muzealne, lecz także bezpośrednio obcować z japońskim rzemiosłem oraz spotkać się z jego twórcami. Tego rodzaju doświadczenie badawcze niewątpliwie wzbogaciło wartość poznawczą rozprawy i pozwoliło spojrzeć na analizowaną problematykę z perspektywy praktyki kulturowej.

Ocena wartości merytorycznej i naukowej

¹ Tytuł projektu był tożsamy z tematem rozprawy doktorskiej, tj.: *Między pięknem a użytecznością. Wpływ czynników artystycznych i pozaartystycznych na kształtowanie się japońskiego rzemiosła i designu od okresu Meiji do czasów współczesnych*, a grant realizowany był od 16.11.2021 do 30.06.2023 (Umowa nr: 12/DGB/IDUB/2022, Nr projektu: DGBI/2021).

Praca doktorska ma przejrzystą i logiczną strukturę. Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów problemowych, zakończenia, bibliografii oraz spisu ilustracji. Układ rozprawy został podporządkowany konsekwentnie realizowanemu celowi badawczemu, prowadząc czytelnika od zagadnień teoretycznych i historycznych ku analizie współczesnych zjawisk związanych z japońskim designem oraz praktykami muzealnymi.

Pierwszy rozdział stanowi teoretyczne wprowadzenie do zagadnienia szeroko rozumianej estetyki japońskiej, kategorii piękna funkcjonujących w kulturze Japonii oraz problematyki relacji między sztuką a rzemiosłem. Autorka w sposób kompetentny analizuje terminologię estetyczną, ukazując wielowymiarowość japońskiej koncepcji piękna i jej silne zakorzenienie w kontekście kulturowym, filozoficznym i społecznym.

Rozdział drugi poświęcony został początkom japońskiego rzemiosła ceramicznego. Autorka przedstawia rozwój ceramiki od najwcześniejszych form wytwórczości po wykształcenie regionalnych tradycji i ośrodków produkcyjnych. Na uwagę zasługuje analiza znaczenia ceramiki w kulturze Japonii, z uwzględnieniem jej funkcji użytkowych, symbolicznych i estetycznych, a także wpływów zewnętrznych oddziałujących na lokalne techniki produkcji i język form artystycznych. Szczególnie interesujące są rozważania dotyczące regionalnego zróżnicowania japońskiej ceramiki oraz roli czynników geograficznych, społecznych i historycznych w rozwoju rękodzielnictwa.

Rozdział trzeci koncentruje się na analizie sytuacji społecznej, politycznej i kulturowej Japonii przed restauracją Meiji. Autorka przedstawia konsekwencje pierwszych kontaktów Japonii ze światem Zachodu, omawia politykę izolacjonizmu oraz jej wpływ na rozwój sztuki i rzemiosła.

Rozdział czwarty poświęcony został przemianom zachodzącym w okresie Meiji i procesom modernizacji Japonii. Szczególnie wartościowa jest analiza wpływu otwarcia kraju na Zachód oraz zjawiska japonizmu na rozwój japońskiego rzemiosła i sztuk użytkowych. Autorka omawia również rozwój instytucji edukacyjnych, redefinicję wzornictwa oraz jego promocję na arenie międzynarodowej.

Rozdział piąty dotyczy odrodzenia tradycyjnego rzemiosła w Japonii w XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem idei Mingei sformułowanej przez Sōetsu Yanagiego. Cenne są

rozważania dotyczące roli organizacji wspierających rozwój rękodzieła oraz koncepcji Żywych Skarbów Narodowych, której celem jest ochrona mistrzów rzemiosła i zachowanie dziedzictwa kulturowego Japonii. Interesującym elementem rozdziału jest także prezentacja sylwetek wybranych artystów, których działalność odegrała istotną rolę w podtrzymywaniu tradycji rzemieślniczych.

Rozdział szósty koncentruje się na współczesnym japońskim designie, jego ewolucji oraz sposobach prezentacji na arenie międzynarodowej. Na szczególne uznanie zasługuje analiza twórczości Kenya Hary i Naoto Fukasawy, reprezentujących nowoczesne podejście do projektowania, łączące minimalizm, funkcjonalność oraz głębokie zakorzenienie w tradycji estetycznej Japonii. Autorka omawia również wybrane wystawy krajowe i zagraniczne, wskazując ich znaczenie dla kształtowania wizerunku Japonii jako państwa o bogatej tradycji rzemieślniczej i innowacyjnym podejściu do designu. Przekonująco ukazano, w jaki sposób działania kuratorskie i muzealne wpływają na współczesne postrzeganie japońskiej kultury materialnej.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż Autorka nie ogranicza się wyłącznie do perspektywy historycznej, lecz podejmuje próbę ukazania procesów przemian japońskiego rzemiosła i designu w szerszym kontekście społecznym, kulturowym i instytucjonalnym. Dzięki temu rozprawa ma charakter interdyscyplinarny i wykracza poza tradycyjnie rozumianą historię sztuki, podejmując refleksję nad relacją między estetyką, funkcjonalnością, dziedzictwem kulturowym oraz współczesnymi strategiami prezentacji i promocji wzornictwa.

Za szczególnie wartościowe i oryginalne uznaję najważniejsze ustalenia badawcze sformułowane przez Autorkę w zakończeniu rozprawy [s. 186–188].

Po pierwsze, Doktorantka przekonująco rekonstruuje etapy rozwoju japońskiego designu, koncentrując uwagę przede wszystkim na ceramice jako najbardziej reprezentatywnym medium japońskiego rzemiosła. Jak wskazuje Autorka, proces ten obejmował kolejne fazy: „ludowe rękodzieło – okres izolacji i stagnacji – okres wpływów zagranicznych – czas wojny i kryzysu – okres ekonomicznego rozkwitu – współczesność” [s. 186–187]. Tak zarysowana periodyzacja stanowi wartościową próbę syntetycznego uporządkowania złożonych przemian japońskiej kultury materialnej, uwzględniając zarówno uwarunkowania estetyczne, jak i społeczno-historyczne.

Po drugie, Autorka trafnie wskazuje, że współczesne japońskie wzornictwo zachowało swoją wysoką pozycję i rozpoznawalność w skali międzynarodowej. Jak podkreśla, „współczesne japońskie wzornictwo zachowało swoją renomę – nadal kojarzone jest z najwyższą jakością i charakterystyczną estetyką – a jednocześnie zyskało uniwersalny wymiar, dzięki któremu z łatwością funkcjonuje poza granicami Japonii” [s. 187]. Wniosek ten należy uznać za istotny z perspektywy współczesnych badań nad globalnym obiegiem designu i transferem estetycznych wzorców kulturowych.

Na szczególną uwagę zasługuje również zaakcentowanie roli wpływów chińskich i koreańskich w procesie formowania japońskiej estetyki i rzemiosła. Doktorantka przekonująco argumentuje, że „najbliżsi sąsiedzi – Chiny i Korea, ich wierzenia, idee i filozofie były pierwszymi źródłami inspiracji dla japońskiej twórczości. Gdyby nie te dwa kraje, dziedzictwo kulturowe Japonii wyglądałoby dziś zupełnie inaczej” [s. 188]. Wskazuje to na umiejętność postrzegania rozwoju japońskiej sztuki i rzemiosła nie jako procesu izolowanego, lecz pozostającego w dynamicznych relacjach międzykulturowych.

Za szczególnie dojrzałe poznawczo należy uznać wieloczynnikowe ujęcie rozwoju ceramiki japońskiej. Autorka trafnie zauważa, że: „Na rozwój ceramiki wpływały zarówno zmiany ustrojowe i ekonomiczne, jak i przemiany w strukturze społecznej, poziom edukacji oraz dostępność technologii. Istotną rolę odgrywały także czynniki zewnętrzne, takie jak kontakty handlowe, inspiracje płynące z innych kultur czy ingerencje polityczne. Nie bez znaczenia pozostają również warunki geograficzne — dostępność surowców, lokalne tradycje oraz specyfika środowiska naturalnego. Wreszcie, nie można pominąć roli czynnika ludzkiego: indywidualnych postaw twórców, ich wrażliwości estetycznej, inspiracji oraz autorskich koncepcji, które często decydowały o unikalnym charakterze danego wyrobu” [s. 188]. Cytowany fragment dobrze pokazuje dojrzałość interpretacyjną Doktorantki oraz jej zdolność do integrowania różnych perspektyw badawczych.

Wysoko oceniam również zastosowane podejście metodologiczne. Jak zauważa Autorka: „Zastosowane w toku badań podejście interdyscyplinarne pozwoliło połączyć analizę estetyczną z refleksją historyczną, społeczną i muzeologiczną. Rozważania prowadzone były w trzech uzupełniających się perspektywach: historyczno-rozwojowej, ukazującej ewolucję od rzemiosła do designu; estetycznej, analizującej zmienne rozumienie piękna i funkcji użytkowej; oraz instytucjonalno-wystawienniczej, koncentrującej się na roli instytucji i

praktyk kuratorskich w kształtowaniu tożsamości rzemiosła” [s. 188]. W mojej ocenie właśnie to wieloaspektowe spojrzenie należy uznać za jeden z najważniejszych walorów rozprawy.

Bibliografia została opracowana starannie i w sposób uporządkowany. Obejmuje zarówno źródła drukowane, publikacje naukowe, artykuły internetowe, jak i bogaty materiał ilustracyjny. W pracy zamieszczono 42 ilustracje, z których znaczna część została wykonana samodzielnie przez Autorkę podczas prowadzonych badań terenowych. Należy podkreślić, że dokumentacja wizualna nie pełni jedynie funkcji ilustracyjnej, lecz stanowi istotne uzupełnienie prowadzonych analiz. Dodatkowo należy zaakcentować fakt, że tematyka podjęta przez Doktorantkę jest aktualna i istotna poznawczo, zarówno z perspektywy badań nad kulturą Japonii, historią designu i sztuki użytkowej, jak i współczesnych studiów nad kulturą materialną oraz praktykami muzealnymi. Rozprawa wypełnia zauważalną lukę badawczą w polskiej literaturze przedmiotu, oferując szerokie i wieloaspektowe opracowanie problematyki japońskiego rzemiosła i wzornictwa.

Uwagi polemiczne

Bogactwo zgromadzonego materiału badawczego miejscami wykracza poza zakres wyznaczony tytułem rozprawy, co świadczy o szerokiej erudycji Autorki i rozległości przeprowadzonych badań. Można jednak rozważyć, czy część materiału kontekstowego – szczególnie odnoszącego się do okresów wcześniejszych – nie mogłaby zostać syntetycznie ograniczona lub wykorzystana w formie aneksu w przypadku przygotowania publikacji książkowej.

W niektórych partiach tekstu warto byłoby w większym stopniu zadbać o przejrzystość struktury wyводу poprzez wyraźniejsze dzielenie dłuższych fragmentów na akapity, zwłaszcza tam, gdzie pojawia się kilka odrębnych wątków interpretacyjnych.

Interesującym rozwinięciem prowadzonych badań mogłoby być także silniejsze zaakcentowanie wpływu kultury japońskiej na europejskie nurty artystyczne i filozoficzne, zwłaszcza na secesję w sztuce i architekturze czy koncepcje przestrzenne Franka Lloyd Wrighta, którego refleksja nad architekturą pozostawała pod wyraźnym wpływem tradycyjnego domu japońskiego.

Z uwagi na dużą ilość materiału oraz bogactwo typologiczne omawianej ceramiki interesującym rozwiązaniem – szczególnie w perspektywie przyszłej publikacji książkowej – mogłoby być również zamieszczenie syntetycznej tabeli porządkującej najważniejsze typy ceramiki, ich cechy charakterystyczne oraz przemiany formalne i technologiczne w poszczególnych okresach historycznych.

Wnioski końcowe

Doktorantka wykazała się bardzo dobrą znajomością warsztatu badawczego oraz szeroką wiedzą teoretyczną w dyscyplinie nauki o sztuce. Przedstawiona rozprawa świadczy o dojrzałości metodologicznej Autorki, umiejętności samodzielnego prowadzenia badań oraz krytycznej analizy obszernego materiału źródłowego. Na szczególne podkreślenie zasługuje interdyscyplinarne ujęcie problematyki, bogata baza źródłowa oraz wykorzystanie materiałów pozyskanych podczas licznych kwerend i badań terenowych, w tym badań prowadzonych bezpośrednio w Japonii.

Rozprawa mgr Aleksandry Cieślitzkiej stanowi wartościowe i oryginalne opracowanie problematyki przemian japońskiego rzemiosła i designu od okresu Meiji po współczesność. Praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W związku z powyższym wnioskuję do Komisji ds. Stopni Naukowych Uniwersytetu Łódzkiego o dopuszczenie mgr Aleksandry Cieślitzkiej do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Kijów

Dr hab. Prof. Julia Iwaszko

Podpis J. Iwaszko zatwierdzam

Vice-rektor Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu

Budownictwa i Architektury

Juri Dudnik